

אגדת היום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי >> יט-כה מרחשון >> בבא מציעא נה-סא

הלבנת פנים

רקע

בעקבות עיסוק בענייני אונאת ממון, עוברת המשנה לאונאה על ידי דיבור, ואף הגמרא עוסקת באונאת דברים והלבנת פנים.

תרגום וביאור

שנה התנא לפני רב נחמן בר יצחק: כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים.

אמר לו רב נחמן: יפה אמרת, הרי אכן רואים שאדם שפגעו בו ברבים - פניו משתנות מאדום ללבן (כאדם שמאבד דם).

שאל אביי את רב דימי: במה זהירים בארץ ישראל? השיב לו: בהלבנת פנים.

שאמר רבי חנינא: הכל יורדים לגיהנום חוץ משלושה (הגמרא מעירה שהניסוח אינו הגיוני, לא ייתכן שכולם יורדים לגיהנום, אלא הכוונה לכל מי שיורד לגיהנום עולה אחר כך—חוץ מהעוברים על שלוש העברות הבאות): הבא על אשת איש, המלבין פני חברו ברבים והמכנה חברו בכינוי רע.

מה ההבדל בין הלבנת פנים לכינוי רע? כשמתרגלים לכינוי הרע, זו כבר לא הלבנת פנים, אך עדיין זו עברה חמורה.

אמר מר זוטרא בר טוביה בשם רב, ויש אומרים שהיה זה רב חנא בר ביזנא בשם רבי שמעון חסידא, ויש אומרים רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי: עדיף לאדם להפיל את עצמו לאש ולא להלבין פני חברו ברבים, שהרי את תמר (כלתו של יהודה, בראשית לח) הוציאו לשרפה, והיא נמנעה מלהביך את יהודה.

הכוונה ללימוד עצמי

שאלות

מה מיוחד בחטא הלבנת פנים שהוא חמור כמו הריגה? ושהחוטא בו נשאר בגיהנום לנצח, מבלי לצאת משם?

כיווני חשיבה

הטקסט פשוט יחסית; ייתכן שעדיף להתעמק פחות בניתוחו ויותר בחשיבה חברתית-פסיכולוגית על העלבה ונזקיה.

האגדה: בבא מציעא נח ב

תְּנִי תְּנָא קַמִּיה דְּרַב נַחְמָן בְּרַ יִצְחָק: כָּל הַמְּלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, כְּאִלוֹ שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

אָמַר לֵיהּ: שְׁפִיר קְאָמַרְתָּ! דְּחִזִּינָא לֵיה דְּאִזֵּיל סוּמְקָא וְאִתִּי חִינְרָא.

אָמַר לֵיה אַבְיִי לְרַב דִּימִי: בְּמַעֲרָבָא בְּמַאי זְהִירִי? אָמַר לֵיהּ: בְּאַחֲוֵרֵי אֲפִי,

דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַכֹּל יוֹרְדִין לְגִיהֵנָם חוּץ מִשְׁלֹשָׁה.

'הַכֹּל', סִלְקָא דְעֵתְךָ? אָלָא אִימָא: כֹּל הַיּוֹרְדִין לְגִי הֵנָם עוֹלִין חוּץ מִשְׁלֹשָׁה, שְׁיּוֹרְדִים וְאִינָם עוֹלִים, וְאִלוֹ הֵן: הַבָּא עַל אִשְׁת־אִישׁ, וְהַמְּלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, וְהַמְּכַנֶּה שֵׁם רַע לְחֲבֵרוֹ.

'מְכַנֶּה', הֵינּוּ 'מְלַבֵּין'! אֵף עַל גַּב דְּדָשׁ בֵּיה בְּשִׁמְיָהּ.

וְאָמַר מַר זוּטְרָא בְּרַ טוֹבִיָּה, אָמַר רַב, וְאָמְרֵי לֵהּ: אָמַר רַב חֲנָא בְּרַ בִּיזְנָא, אָמַר

רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא, וְאָמְרֵי לֵהּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי: נוֹחַ לוֹ

לְאָדָם שְׁיִפִּיל עֲצָמוֹ לְכַבְּשֵׁן הָאֵשׁ וְאֵל יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים. מָנָא לָן? מִתְמָר, דְּכָתִיב:

"הִיא מוֹצֵאת וְהִיא שְׁלָחָה אֶל חָמִיָּהּ".

זהירות, נפש אדם לפניך *העמקה בסוגיה*

באמת שלא יכולתי לדעת שהוא ייפגע. מה בסך הכל אמרתי? למה הוא לוקח את זה קשה כל כך?

הברייתא המשווה בין הלבנת פנים לשפיכות דמים מפורסמת למדי. אמנם הפרסום אינו מבטיח שבני אדם לא יעליבו אחרים בגלל האמרה הזו, אך מכל מקום דומה שהיא מוכרת מספיק, ואף מדברת מצד עצמה. אין מה להוסיף. מה שנתמקד בו הוא האמרה המשלימה אותה, מיד אחריה. כשהאמרה הזאת טרם התפרסמה, והובאה אולי לראשונה לבית המדרש בבבל, רב נחמן בר יצחק היה מרוצה ממנה. את שביעות רצונו הוא ביטא במשפט בעל שני חלקים, וכל אחד מהם מוסיף הרבה לעצם האמרה. ראשית, אמר רב נחמן: "שפיר קאמרת", ובמילים אחרות – זה באמת נכון. זה לא סתם פתגם, לא סתם הפריזו חכמים בערכה השלילי של הלבנת פנים. זה באמת דומה לרצח. רב נחמן הביא ראייה מכיוון אחר, שתכף נדבר עליה, אך כיום לצערנו אין צורך בראיות רבות. עינינו הרואות את קרבנות ה"שיימינג", אנשים שסופגים מתקפות וירטואליות שמשפילות אותם. חלקם אינם מחזיקים מעמד – גופם קורס, או שנפשם קורסת ושמה קץ לחייה. האשמים במוות הם מלביני הפנים.

שנית, ראייתו של רב נחמן היא ממראה הפנים של המושפל. פניו באמת נעשות לבנות. מלבד הראיה מן המציאות, המוכיחה כמה ממשי המושג "הלבנת פנים", עובדה זו מוסיפה עינינו הרואות את קרבנות המד חשבו לחומרת הלבנת הפנים. ה"שיימינג", אנשים שסופגים אם צריך להסביר מדוע הלבנת פנים היא מעין רצח, התשובה הפשוטה היא שאדם מאבד את

יכולתו לחיות בעולם; החברה לועגת לו, הוא אינו יכול להסתובב בה כרצונו. במיוחד אם מדובר במקרים קשים, שאינם מבוכה רגעית אלא פגיעה אנושה בכבוד העצמי ובשם הטוב. האם תחושת הפגיעה נובעת מתפיסה שטחית של האדם, שמסתכל על עצמו רק כפי שאחרים מסתכלים עליו? מה שמשנה הוא מה החברה חושבת, או מה שהאדם יודע על עצמו מבפנים? קודם כל, אדם שלרשותו רק מרחב צר בינו לבין עצמו, במידה מסוימת חשוב כמת. החי פועל בעולם ומנהל יחסים עמו, ומי שאין לו קשר לעולם הזה – זהו המת, שנשאר רק נשמה. לכן בהחלט אפשר לומר שהמלבין פני חברו ברבים כאילו נוטל את חייו. אבל רב נחמן אומר יותר מזה: השינוי הוא גם בתוך האדם עצמו. פניו משתנות מבפנים. הפגיעה איננה רק ביחסיו כלפי חוץ, אלא גם בתפיסה העצמית שלו פנימה.

אחרי האמירות הקשות, באה נקודת אור מכיוון ארץ ישראל. הדבר שזהירים בו ביותר בארץ ישראל הוא הלבנת פנים. מכמה מקומות בחז"ל אכן עולה שבני ארץ ישראל הצטיינו ביחסים בין אדם לחברו, אך למה דווקא הלבנת פנים? למה לא נאמר שבארץ ישראל זהירים ביחסים בין אדם לחברו? אולי מפני שמכל האיסורים שבין אדם לחברו, הלבנת פנים דורשת זהירות יותר מכל. אדם יודע לרוב מתי הוא גונב, מתי הוא נוקם, מתי הוא מדבר לשון הרע, אבל מה יפגע בחברו? איזה משפט תמים שנגיד ייגע בנקודה רגישה אצל האחר, ויהרוס אותו מבפנים? את זה קשה לצפות מראש, ועל כן נדרשת מאיתנו זהירות תמידית. קשה לחיות בתודעה כזו תמיד, אך הגמרא מלמדת כי ארץ ישראל מסייעת לנו להגיע למדרגה זו.

הרוצח לפחות יודע שהוא בבעיה

מסיקנות האלצה

רבנו יונה, שערי תשובה שער ג והנה אבק הרציחה - הלבנת פנים, כי פניו יחורו ונס מראה האודם, ודומה אל הרציחה. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה. והשנית, כי צער ההלבנה מר ממות, על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה: לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות, אכן דמו אבק הרציחה אל הרציחה, וכמו שאמרו כי יהרג ולא ירצח. ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים. ..

ועוד אמרו: כל היורדים לגיהנם עולים, חוץ משלשה שיורדים ואינם עולים: המלבין פני חברו ברבים, והמכנה שם רע לחברו, והבא על אשת איש. הנה כי דמו המלבין פני חברו ברבים והמכנה שם רע לחברו בשגם הוא מלבין פניו אל הבא על אשת איש, שהוא מן העבירות שיהרג עליהן ואל יעבור. ועוד אמרו: המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא.

ומה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעולם הבא, כי המלבין פני חברו איננו מכיר גודל חטאו, ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח, על כן הוא רחוק מן התשובה.